MAKTABLARDAGI MADANIY MUHITDA O‘QUVCHILARNI RIVOJLANTIRISH USULLARI, METODLARI VA TEXNOLOGIYALARI

Malikova Dilraboxon
Qori Niyoziy nomidagi TPMI mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktab muhitidagi madaniy va ta’limiy faoliyatlarning o‘quvchilarning har tomonlama rivojlanishiga ta’siri tahlil qilinadi. O‘quvchilarning madaniy va ma’naviy jihatdan shakllanishida madaniy muhitni yaratishning ahamiyati ko‘rib chiqiladi. Shu bilan birga, rivojlantirishga xizmat qiluvchi usullar, metodlar va zamonaviy texnologiyalar haqida fikr yuritiladi. Maqolada ta’lim tizimida innovatsion yondashuvlarning qo‘llanilishi bo‘yicha ilmiy va amaliy tavsiyalar ham bayon etilgan.

Tayanch so‘zlar: maktab madaniy muhiti, o‘quvchilarni rivojlantirish usullari, ta’lim metodlari, tarbiya metodlari, innovatsion texnologiyalar, shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv.

Аннотация: В данной статье анализируется влияние культурной и образовательной деятельности в школьной среде на всестороннее развитие учащихся. Рассматривается важность создания культурной среды для формирования у учеников культурных и нравственных качеств. Также обсуждаются методы, подходы и современные технологии, способствующие развитию. В статье также представлены научные и практические рекомендации по применению инновационных подходов в системе образования.

Ключевые слова: школьная культурная среда, методы развития учащихся, методы обучения, методы воспитания, инновационные технологии, подход, ориентированный на личность.

Abstract: This article examines the influence of cultural and educational activities within the school environment on the holistic development of students. It emphasizes the significance of fostering a cultural environment to cultivate cultural and moral values among students. Additionally, the article explores various methods, pedagogical approaches, and modern technologies that facilitate student development. Furthermore, it offers both theoretical and practical recommendations for the integration of innovative approaches within educational practices to enhance the overall effectiveness of the education system.

Keywords: school cultural environment, student development methods, bringing-up methods, pedagogical strategies, innovative technologies, person-centered approach.

Kirish

Bugungi kunda ta’lim tizimi nafaqat bilim berishga, balki o‘quvchilarning

ISSN 3030-3907

shaxsiy va madaniy rivojlanishiga ham e’tibor qaratmoqda. Bu jarayonda maktablarning madaniy muhiti alohida ahamiyat kasb etadi. O‘quvchilarning ta’lim-tarbiyasida maktab madaniyatini shakllantirish va rivojlantirish, innovatsion usullar, metodlar hamda texnologiyalardan foydalanish zamon talabidir. Maktab muhitida o‘quvchilarning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishini ta’minlash ta’lim-tarbiya jarayonining muhim yo‘nalishidir. Madaniy muhit nafaqat o‘quvchilarni ma’lum fanlardan bilim olishga, balki ularning shaxsiy va axloqiy sifatlarini shakllantirishga ham xizmat qiladi. Ushbu maqolada maktab madaniy muhitining o‘quvchilar rivojlanishiga ta’sirini oshirishga qaratilgan usul, metod va texnologiyalar tahlil qilinadi.

Maktab madaniy muhitining ahamiyati. Maktabdagi madaniy muhit o‘quvchilarning qiziqishlari, qadriyatlari va ijtimoiy ko‘nikmalarini shakllantiruvchi asosiy omillardan biridir. Ushbu muhitning qulayligi va boyligi o‘quvchilarni:

ijodiy fikrlashga,

axloqiy tarbiyaga,

muloqot qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishga yo‘naltiradi.

Madaniy muhitni yaratishda maktabning missiyasi, pedagogik jamoaning yondashuvi va ota-onalar ishtiroki muhim ahamiyatga ega.

Maktab madaniy muhitida o‘quvchilarni rivojlantirishning bir qator usul va metodlari mavjud.

1. Faol o‘quv metodlari;
2. Hamkorlikda o‘qitish metodi;
3. Madaniy tadbirlar va ekskursiyalar;
4. Raqamli va innovatsion texnologiyalardan foydalanish;
5. Pedagogik jamoaning roli.

Faol o‘quv metodlari – bu o‘quv jarayonida o‘quvchilarni faol ishtirok etishga undaydigan, ularning mustaqil fikrlashini rivojlantiruvchi va bilimlarni chuqurroq o‘zlashtirishiga xizmat qiluvchi usullar tizimidir. Ushbu metodlar o‘quvchilarning faqatgina tinglovchi yoki passiv kuzatuvchi sifatidagi rolidan chiqarib, ularni muhokama, tahlil, qaror qabul qilish va ijodiy yondashishga jalb etadi.

Faol o‘quv metodlarining asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat:

O‘quvchi markaziy rolni egallaydi: O‘qituvchi nazoratchi yoki yo‘naltiruvchi sifatida ishtirok etadi.

Jamoaviy hamkorlikka urg‘u beriladi: Guruhlarda ishlash, muhokamalar, rolli o‘yinlar kabi usullar qo‘llaniladi.

Amaliy ko‘nikmalarning shakllanishi: O‘quvchilar real hayotiy vaziyatlarni yechishda faol qatnashadilar.

ISSN 3030-3907

Refleksiya va tahlil: O‘quvchilar o‘z faoliyatini baholash va xulosalar chiqarishni o‘rganadilar.

Faol o‘quv metodlariga munozara va bahslar, rolli o‘yinlar va simulyatsiyalar, “Aqliy hujum” (brainstorming), kichik guruhlarda ishlash, Case study (vaziyatli tahlil)larni misol qilib keltirishimiz mumkin. Ushbu metodlar o‘quv jarayonini qiziqarli, samarali va o‘quvchilarning ehtiyojlariga moslashtirilgan shaklda tashkil etishga yordam beradi. Rolli o‘yinlar, muammoli vaziyatlar va muloqot asosidagi mashg‘ulotlar o‘quvchilarning intellektual va ijtimoiy rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Hamkorlikda o‘qitish metodi – bu ta’lim jarayonida o‘quvchilar birgalikda ishlash, o‘zaro yordam va bilim almashish orqali ma’lum bir maqsadga erishadigan pedagogik yondashuvdir. Ushbu metodning asosiy tamoyili o‘quvchilarni guruh bo‘lib ishlashga jalb qilish orqali ularning bilimlarni mustaqil izlash, tahlil qilish va qo‘llash ko‘nikmalarini rivojlantirishdir.

Hamkorlikda o‘qitish metodining asosiy xususiyatlari quyidagilarda namoyon bo‘ladi: *guruh bo‘lib ishlash* (o‘quvchilar kichik guruhlarga bo‘linib, muayyan vazifalarni birgalikda bajaradilar), *o‘zaro yordam* (guruh a’zolari bir-birlarini qo‘llab-quvvatlaydilar, bilimlarini o‘rtoqlashadilar va muammolarni birgalikda hal qiladilar), *faol muloqot* (o‘quvchilar o‘z fikrlarini erkin bildirishlari, tinglashni va muhokama qilishni o‘rganadilar) *mas’uliyat taqsimoti* (har bir ishtirokchi o‘z vazifasi uchun javobgarlikni his qiladi, ammo umumiy natija guruhning harakati bilan bog‘liq bo‘ladi), hamda *mustaqil fikrlashni rivojlantirish* (o‘quvchilar o‘z qarashlarini bildiradi va guruh fikriga mos ravishda qaror qabul qiladi).

Hamkorlikda o‘qitish jarayonida o‘quvchilar birgalikda loyihalar ustida ishlashadi, bu esa ularda jamoaviy ish ko‘nikmalarini shakllantiradi. Shu bilan birga, turli yosh guruhlari bilan ishlash ijtimoiy o‘zaro ta’sirni kuchaytiradi.

Madaniy tadbirlar va ekskursiyalar. Madaniy tadbirlar va ekskursiyalar o‘quvchilar rivojlanishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Ushbu faoliyatlar nafaqat ta’lim jarayonini boyitadi, balki o‘quvchilarning shaxsiy va ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantirishga ham xizmat qiladi. O‘quvchilarning madaniy bilimlarini boyitish maqsadida teatrlar, muzeylar, tarixiy joylarga ekskursiyalarni tashkil qilish samarali natija beradi. Ushbu jarayon o‘quvchilarning dunyoqarashini kengaytiradi va ularda estetik didni rivojlantiradi. Xususan:

Ekskursiyalar va madaniy tadbirlar o‘quvchilarga darslarda o‘rganilgan nazariy bilimlarni amalda ko‘rish va tushunishga yordam beradi. Masalan, tarixiy joylarga tashrif buyurish o‘quvchilarning tarixiy voqealar haqidagi tushunchasini chuqurlashtiradi.

Muzey, teatr va ko‘rgazmalarga borish madaniyat, san’at va fan sohasida qo‘shimcha ma’lumot olish imkoniyatini beradi.

ISSN 3030-3907

Guruh bo‘lib ishlashni talab qiladigan ekskursiyalar esa hamkorlik va muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Guruh bilan uyushtiriladigan ekskursiyalar o‘quvchilar o‘rtasida muloqot va hamkorlik madaniyatini rivojlantiradi. Bu esa o‘z navbatida, ularning ijtimoiy faolligini oshiradi.

Madaniy tadbirlarda ishtirok etish o‘quvchilarda odob-axloq qoidalarini o‘zlashtirish va amalda qo‘llash ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Ta’limga nisbatan motivatsiyani oshirishda madaniy tadbirlarning o‘rni muhim. Darsdan tashqari faoliyatlar o‘quvchilarga yangi muhitda o‘z qobiliyatlarini sinab ko‘rish imkonini beradi. Bunday tadbirlar o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasini oshiradi va ularda o‘qishga nisbatan qiziqish uyg‘otadi. Madaniy tadbirlar va ekskursiyalar o‘quvchilarni keng dunyoqarashli, ijtimoiy mas’uliyatli shaxs sifatida tarbiyalashga xizmat qiladi.

Mustaqil fikrlash, mustaqil qaror qabul qilish va o‘zini nazorat qilish kabi fazilatlar shakllanadi.

Raqamli va innovatsion texnologiyalardan foydalanish maktab muhitida ta’lim sifatini oshirish, o‘quvchilarni zamonaviy talablarga moslashtirish hamda ta’lim jarayonini samarali tashkil qilish imkonini beradi. Raqamli texnologiyalar o‘quv materiallarini ko‘rgazmali shaklda taqdim etish imkonini yaratadi. Masalan, virtual laboratoriyalar, 3D modellar va animatsiyalar orqali murakkab mavzularni tushuntirish osonlashadi. Grafik dizayn, dasturlash va robototexnika kabi fanlarni o‘rganish ijodiy qobiliyatlarni oshiradi. Qolaversa, interaktiv doskalar va ta’lim ilovalari o‘quvchilarni dars jarayoniga faol jalb etadi.

Hozirgi kunda o‘quvchilarning qiziqishini uyg‘otishda interaktiv ta’lim platformalari (masalan, Quizizz, Kahoot) keng qo‘llanilmoqda. Ushbu texnologiyalar orqali o‘quvchilar bilim olish jarayonida faol ishtirok etadilar. Virtual reallik (VR) va kengaytirilgan reallik (AR) texnologiyalari yordamida tarixiy hodisalar yoki madaniy obidalarning virtual namoyishi tashkil qilinadi, bu esa o‘quvchilarning ta’lim jarayonidagi ishtiyoqini oshiradi. Onlayn platformalar orqali o‘quvchilar o‘zlari ijod qilgan materiallarni bo‘lishib, fikr almashish imkoniyatiga ega bo‘lishadi. Bu ularning axborot bilan ishlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Pedagogik jamoaning roli. Madaniy muhitni shakllantirishda o‘qituvchilarning professional malakasi, tarbiyaviy yondashuvlari va psixologik madaniyati katta rol o‘ynaydi. Maktabda quyidagi jarayonlarni tizimli ravishda tashkil etish muhimdir: o‘qituvchilarning muntazam ravishda malaka oshirishi, o‘quvchilarning individual ehtiyojlariga e’tibor qaratilishi, sog‘lom muloqot va hurmatni targ‘ib qiluvchi uslublardan foydalanish.

Xulosa. Maktablardagi madaniy muhit o‘quvchilarning shaxsiy, axloqiy va intellektual rivojlanishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Innovatsion texnologiyalar va

ISSN 3030-3907

zamonaviy yondashuvlarni qo‘llash ushbu jarayonni yanada samarali qiladi. Madaniy muhitni shakllantirish o‘quvchilarning kelajakda madaniy, ijodiy va ijtimoiy faollar sifatida rivojlanishiga mustahkam asos yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Azizxo‘jayeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat (O‘quv
2. qo‘llanma). – T.: O‘zbekiston yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg‘armasi
3. nashriyoti, 2006-y. – 160 b. 66-bet.
4. Axlidinov R.Sh. Umumiy o‘rta ta’limni takomillashtirishning tashkiliypedagogik asoslari: Ped. fan. dok. ... dis. – Toshkent, 1998–172 b.
5. Mavlonova R., To‘raeva O., Xoliqberdiev K. Pedagogika.-Toshkent: O‘qituvchi, 2001. – 510 b.
6. Pedagogika: ensiklopediya. II jild / tuzuvchilar: jamoa.//Toshkent: “O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi” Davlat ilmiy nashriyoti. 2015. – 376 b.
7. Pedagogika. Ensiklopediya. III jild. jamoa // Toshkent: «O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi» Davlat ilmiy nashriyoti, 2017. – 400 b.
8. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. (2023). “Maktab ta’lim tizimini rivojlantirish strategiyasi”. Tashkent: Normativ-huquqiy hujjatlar to‘plami.

ISSN 3030-3907